

ELŻBIETA MAGIERA

BOLESŁAW WOJCIECH SADAJ (1908–1997) JAKO TWÓRCA SZCZECIŃSKIEJ PEDAGOGIKI

Słowa kluczowe: szczecińska pedagogika, oświata w Szczecinie, nauczyciel, kształcenie nauczycieli na Pomorzu Zachodnim

Key words: education in Szczecin, teacher, education of teachers in Western Pomerania

Bolesław Wojciech Sadaj urodził się 21 kwietnia 1908 r. w Prusach, położonych w powiecie opatowskim byłego województwa kieleckiego, w rodzinie chłopskiej. Jego ojciec był rolnikiem, posiadającym ponad hektar ziemi. W sezonie letnim ojciec pracował jako murarz, żeby utrzymać rodzinę, w skład której wchodziła sześcioro dzieci, którymi zajmowała się matka. Czytać i pisać nauczył się w domu, dzięki rodzicom. Po ocenie jego umiejętności został przyjęty do czwartej klasy polskiej szkoły powszechnej, która powstała w sąsiedniej miejscowości. Po ukończeniu tej klasy rodzice posłali syna do szkoły powszechnej wyżej zorganizowanej – sześcioklasowej w Ożarach. Ukończył ją w szóstej w 1922 r. i rozpoczął naukę w sześcioletnim Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Ostrowcu Świętokrzyskim, zakończoną egzaminem maturalnym w 1928 r. Po maturze odbył roczną służbę wojskową w Szkole Podchorążych Piechoty w Gródku Jagiellońskim.

O wyborze tej szkoły zdecydowali rodzice, ponieważ jej ukończenie umożliwiało awans społeczno-zawodowy i prestiż społeczny. Po latach doceniał swoich rodziców i ich wkład w opiekę, wychowanie i edukację dzieci, ponie-

waż rodzice szanowali naukę i wiedzę i motywowali dzieci do jej zdobywania¹. B. Sadaj od najmłodszych lat przejawiał zainteresowanie książką i nauką, chętnie czytał książki, opiekował się młodszym rodzeństwem, ucząc się troski i wrażliwości wobec innych ludzi, obowiązkowości i systematyczności w wypełnianiu różnych obowiązków. To rodzina ukształtowała jego aspiracje zawodowe i cechy charakteru, które miały wpływ na kolejne jego wybory.

Od 1 września 1929 r. podjął pierwszą pracę w zawodzie nauczyciela w Publicznej Szkole Powszechnej w Łaskowie w powiecie hrubieszowskim, wsi wielonarodowej, w której mieszkali Polacy i Ukraińcy, w której – jak sam wspominał – został życzliwie przyjęty². Latem 1930 r. odbył staż w Uniwersytecie w Nancy we Francji. Od 1 września 1931 r. do 31 sierpnia 1936 r., chcąc mieszkać bliżej miasta, pracował w Szkole Powszechnej trzeciego stopnia w Dubience. W 1935 r. jako ekstern przystąpił do egzaminu nauczycielskiego, zdając go pomyślnie przed Państwową Komisją Egzaminacyjną. Rok później ożenił się i podjął pracę w Szkole Powszechnej w Taratynie, położonym w powiecie hrubieszowskim, sprawując kierownictwo tej szkoły aż do wybuchu wojny³. Jeszcze przed wojną w 1937 r. jako słuchacz nadzwyczajny rozpoczął studia na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na kierunku pedagogika. Z Taratyna do Lublina dojeżdżał około 100 km na popołudniowe obowiązkowe seminaria i ćwiczenia. Po roku studiów i uzupełnieniu matury z łaciny z zakresu gimnazjum został uwyzuczajniiony. Wybuch wojny przerwał studia.

We wrześniu 1939 r. B. Sadaj z rodziną powrócił do Dubienki, gdzie rozpoczął organizowanie ruchu podziemnego i przystąpił w 1940 r. do Związku Walki Zbrojnej, co miało swoje konsekwencje. Kilkakrotnie był aresztowany przez Niemców, przez trzy miesiące przetrzymywany jako zakładnik w Dubience. 18 maja 1940 r. został aresztowany przez gestapo i uwięziony początkowo w fortach w Zamościu, potem na Zamku w Lublinie. Stamtąd był wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, gdzie zmuszano go do ponadludzkiego wysiłku, poddawano różnym eksperymentom medycznym,

¹ J. Orzelska, *Mistrz. Praca dydaktyczna, organizacyjna i naukowa prof. dr hab. Bolesława Sadaja*, Szczecin 2006, s. 23; eadem, *Mistrz – rozważania retrospektywne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Prace Instytutu Pedagogiki” 1997, nr 220 (1), s. 5–17.

² J. Orzelska, *Mistrz. Praca dydaktyczna...*, s. 32.

³ D. Koźmian, *Człowiek. Nauczyciel. Uczony. Bolesław Sadaj (1908–1997)*, Szczecin 2003, s. 13.

torturowano. 2 maja 1945 r. został uwolniony przez wojska amerykańskie i po 22 dniach powrócił do ojczyzny⁴.

Niebawem podjął pracę w Szkole Powszechnej w Lublinie, kontynuując studia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Na mocy art. 54 ustawy o szkołach akademickich z dnia 15 marca 1933 r.⁵ oraz art. 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół akademickich⁶ uzyskał dyplom magistra filozofii. Przedstawił pracę magisterską na temat *Instynkty jako podłoże nauczania i wychowania*, która uzyskała bardzo dobry wynik. Dyplom magistra filozofii otrzymał 10 lutego 1947 r.⁷

Po uzyskaniu absolutorium, jeszcze przed uzyskaniem dyplomu magistra, w 1946 r. na własną prośbę przeniósł się wraz z rodziną do Szczecina, gdzie przystąpił do organizacji Liceum Pedagogicznego nr 1, położonego w Szczecinie przy ul. Jagiellońskiej 41. W tym samym roku szczecińskie władze oświatowe powierzyły mu kierownictwo tej placówki, które sprawował od 1 sierpnia 1946 r. do 1 września 1957 r. Jak pisze Danuta Koźmian: „Bolesław Sadaj, budując od podstaw pierwszy w Szczecinie zakład kształcenia nauczycieli – Liceum Pedagogiczne – zdawał sobie sprawę z wielkiej roli, jaką w procesie społeczno-integracyjnym powinni odegrać nauczyciel i szkoła polska. Nic dziwnego, że ten problem stanie się w przyszłości naukowej Bolesława Sadaja pierwszym ważnym zagadnieniem badawczym”⁸. Podejmując tę pracę musiał pokonać różnorodne trudności, społeczno-polityczne, ekonomiczne, braki podręczników, podstawowych pomocy oraz własne okaleczenia fizyczne i psychiczne, spowodowane doświadczeniami wyniesionymi z obozu koncentracyjnego w Oranienburgu. Szanując drugiego człowieka, dążył do wyrównania poziomu wykształcenia swoich uczniów.

Piastując stanowisko kierownika Liceum Pedagogicznego organizował kursy przygotowawcze do nauki w liceum, 6-miesięczny wstępny kurs pedagogiczny, otworzył Państwowe Liceum Pedagogiczne dla Pracujących (1947–1949), Państwowe Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli (1947–1949), Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski, którym kierował w latach

⁴ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 30. B. Sadaj, Życiorys.

⁵ Dz.U. RP 1933, nr 1, poz. 6.

⁶ Dz.U. RP 1938, nr 27, poz. 242.

⁷ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 4. Odpis dyplomu magistra filozofii.

⁸ D. Koźmian, *Człowiek. Nauczyciel. Uczony...*, s. 17.

1948–1950, Państwowe Korespondencyjne Liceum Pedagogiczne, którym kierował w latach 1952–1956.

1 września 1957 r. Bolesław Sadaj został powołany na stanowisko kuratora Okręgu Szkolnego Szczecińskiego, pełniąc tę funkcję do 30 marca 1963 r. Jako kurator był orędownikiem kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli, dlatego z jego inicjatywy w 1958 r. w Szczecinie powołano do życia Punkt Konsultacyjny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, który zapoczątkował kształcenie pedagogów na poziomie wyższym⁹. W uznaniu za tę inicjatywę Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie odznaczyło B. Sadaję Złotą Odznaką Pamiątkową Gryfa Pomorskiego, a Ministerstwo Kultury i Sztuki przyznało mu nagrodę pieniężną¹⁰. Ponadto B. Sadaj przyczynił się do założenia w Szczecinie Punktu Konsultacyjnego Wyższej Szkoły Muzycznej w Poznaniu, kształcącego nauczycieli wychowania muzycznego dla szkół podstawowych w województwie szczecińskim. Pełniąc obowiązki kuratora nie zerwał kontaktu z uczniami, kontynuując pracę dydaktyczną w II Studium Nauczycielskim, które powstało w wyniku zreorganizowania Liceum Pedagogicznego, kierowanego wcześniej przez B. Sadaję. Wykładał tam wybrane zagadnienia z filozofii.

Działania organizacyjne w zakresie oświaty pozwoliły B. Sadajowi na zaangażowanie się w badania naukowe i kontynuowanie rozwoju naukowego, który znalazły swój finał w uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych, nadanego 2 lutego 1961 r. przez Radę Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Rola szkoły i nauczyciela w dokonywaniu się procesów integracji i stabilizacji społecznej wśród ludności wsi szczecińskiej w latach 1945–1960*, której promotorem był doc. dr hab. J. Kwiatek.

Rezygnując ze stanowiska kuratora, z dniem 1 kwietnia 1963 r. Bolesław Sadaj rozpoczął pracę w Zakładzie Pedagogiki w Wyższej Szkole Rolniczej w Szczecinie, która starała się o zatrudnienie pracownika, znającego problematykę szkoły, uczelni wyższej i środowiska, gdzie pracował do 1 października 1968 r. Ze względu na brak w Szczecinie i województwie uczelni, kształcącej pod względem humanistycznym na poziomie wyższym, Wyższa Szkoła Rolni-

⁹ D. Koźmian, *Droga do Uniwersytetu Szczecińskiego w opinii prasy centralnej i regionalnej w latach 1981–1985 (w 15. rocznicę powstania uczelni)*, Szczecin 2000, s. 53–63; D. Koźmian, *Pięć lat działalności Punktu Konsultacyjnego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Szczecinie*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1963, z. 4, s. 52–69.

¹⁰ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 25.

cza miała problemy ze znalezieniem odpowiedniego pracownika¹¹. Senat tej uczelni powierzył B. Sadajowi stanowisko starszego wykładowcy w tworzącym się Zakładzie Pedagogiki. To B. Sadaj podjął się pracy organizacyjnej nad nowym zakładem oraz „przystąpił do systematycznego szkolenia (...) studentów i pomocniczych pracowników nauki z zakresu wybranych zagadnień pedagogiki, psychologii i dydaktyki. Szczególnie cenna i potrzebna była i jest działalność dr Bolesława Sadaja w dokształcaniu pedagogicznym pracowników nauki”¹².

B. Sadaj, posiadając duże doświadczenie pedagogiczne, zdobyte w pracy nauczycielskiej oraz piastując stanowisko dyrektora liceum pedagogicznego i kuratora okręgu szkolnego był cenionym pracownikiem Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie. Włączył się do prac Senackiej Komisji do spraw Wychowania, w której pełnił funkcję wiceprzewodniczącego. Z tego tytułu wygłaszał referaty dla pracowników na zebraniach ogólnouczelnianych. W ramach Studium Gospodarstwa Domowego społecznie prowadził wykłady dla studentek, ukazując społeczno-oświatową problematykę, za co otrzymał list pochwalny do rektora Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie¹³.

W opinii wystawionej 5 października 1967 r. przez doc. dr. Jerzego Pia-seckiego, dziekana Wydziału Rolniczego Wyższej Szkoły Rolniczej, skierowanej do Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, popierającej powołanie dr. B. Sadaja na stanowisko doc. Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, określił „jego działalność dydaktyczno-wychowawczą, naukową i społeczno-polityczną”¹⁴. Pisał, że B. Sadaj dał się poznać „jako szermierz podnoszenia kwalifikacji wśród pracowników oświatowo-wychowawczych”¹⁵.

Począwszy od pierwszego miejsca pracy w Szczecinie B. Sadaj pełnił szereg funkcji społeczno-politycznych. Od 1954 r. był członkiem Kolegium Redakcyjnego czasopisma „Szkoła i Dom”, organu Ministerstwa Oświaty. Brał udział w konkursie ogłoszonym przez Ministerstwo Oświaty, do którego została zgłoszona jego praca *Współpraca domu ze szkołą w latach 1946–1954*, która uzyskiwała drugą nagrodę¹⁶. Prowadził odczyty naukowe, pełnił różne funkcje społeczno-polityczne. W 1955 r. wstąpił do PZPR, zostając członkiem Plenum

¹¹ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 24.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 25.

¹⁶ „Szkoła i Dom”, 16.06.1954.

Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i społecznym wiceprezesem Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego.

W latach 1959–1963 należał do Rady Naukowej Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Szczecińskiego. Poza tym był członkiem założycielem Instytutu Zachodniopomorskiego, powołanego do życia w 1961 r. Wchodził w skład rady naukowej tego instytutu oraz w skład Sekcji Socjologiczno-Demograficznej tej placówki, w której brał udział w spotkaniach i imprezach naukowych i popularnonaukowych. W 1967 r. nakładem Instytutu Zachodniopomorskiego została wydana książka B. Sadaja *Społeczno-zawodowe problemy nauczycieli w Polsce Ludowej na przykładzie województwa szczecińskiego*¹⁷.

21 grudnia 1966 r. Zarząd Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego zatwierdził decyzję Wydziału Nauk Społecznych tejże instytucji o przyjęciu B. Sadaja na członka nadzwyczajnego Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego. Brał aktywny udział w życiu naukowym, popularyzując wyniki swoich badań na ogólnopolskich lokalnych i centralnych konferencjach naukowych. W 1968 r. został członkiem Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Brał udział w jego pracach naukowych, między innymi w sesji naukowej na temat „Szkoła i nauczyciel na Ziemiach Zachodnich”, wygłaszając referat dotyczący węzłowych problemów szkoły i nauczyciela w województwie szczecińskim.

Pracując w Wyższej Szkole Rolniczej kontynuował pracę naukową, skupiając się na zagadnieniach związanych z zawodem nauczyciela. Przygotował rozprawę habilitacyjną nt. *Społecznych problemów zawodu nauczyciela*, która stała się podstawą nadania w maju 1968 r. stopnia dr. hab. nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Kolokwium habilitacyjne odbyło się przed Radą Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. „W tym samym roku podjął pracę w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Szczecinie, będącej filią Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie powierzono mu zorganizowanie Zakładu Pedagogiki”¹⁸. Wcześniej otrzymał stypendium habilitacyjne.

Z dniem 1 sierpnia 1969 r. minister Wit Drapich, stojący na czele Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, powołał B. Sadaja na stanowisko

¹⁷ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 22.

¹⁸ E. Magiera, *Bolesław Wojciech Sadaj (1908–1997)*, [w:] *Uniwersytet Szczeciński. Prekursorzy, założyciele, ludzie nauki*, red. J. Stanielewicz, W. Stępiński, E. Włodarczyk, Szczecin 2015, s. 338–342.

docenta¹⁹. We wniosku o powołaniu B. Sadaja na stanowisko docenta Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Szczecinie, składanym do Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego rektor UAM profesor Czesław Łuczak napisał, że poza doc. dr. Antonim Warzechą B. Sadaj będzie „jedynym pracownikiem naukowym ze stopniem docenta”²⁰.

W 1968 r. podjął pracę w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Szczecinie, będącej filią Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Prowadził wykłady z teorii wychowania, metodyki wychowania, podstaw pedagogiki, poparte własnym, wówczas już dużym doświadczeniem nauczyciela szkoły powszechnej, liceum pedagogicznego, studium nauczycielskiego i kuratora oświaty. Pełnił funkcje promotora prac magisterskich i doktorskich pracowników Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, cieszył się uznanie i autorytetem.

Z jego inicjatywy w Wyższej Szkole Nauczycielskiej został powołany do życia Wydział Nauczania Początkowego, przekształcony w 1973 r. w Wydział Pedagogiczny, którego został dziekanem. Na podstawie art. 23 ustawy z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym²¹ rektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Szczecinie, będącej filią Uniwersytetu Poznańskiego, profesor Czesław Łuczak powołał B. Sadaja na stanowisko dziekana Wydziału Nauczania Początkowego na okres od 1 września 1969 r. do 30 września 1972 r.²² A następnie rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu powołał B. Sadaja na stanowisko Wydziału Nauczania Początkowego w Filii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Szczecinie na okres od 1 października 1972 r. do dnia 31 sierpnia 1975 r.²³ W tym czasie sprawował kierownictwo Zakładu Pedagogiki, w skład którego w 1974 r. wchodziły następujące osoby: prof. dr Adam Krechowicki, pracujący na pół etatu; doc. dr hab. Halina Pilawska, pracująca na pół etatu; dr Małgorzata Gawarecka; dr Halina Kulgawczuk; dr Zdzisław Zacha; mgr Zdzisław Błażejowski; mgr Danuta Koźmian; mgr Hanna Michalska; mgr Henryka Filipowicz; mgr Teresa Zawodna; mgr Grażyna Kowalczyk²⁴.

Działając na podstawie ustawy o szkolnictwie wyższym z dnia 5 listopada 1958 r. oraz za zgodą Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki,

¹⁹ AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 15.

²⁰ Tamże, k. 17. Wniosek o powołanie doc. dr. Bolesława Sadaja na stanowisko docenta statutowego w WSN w Szczecinie.

²¹ Dz.U. 1958, nr 4, poz. 31.

²² AUS, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597, k. 11.

²³ Tamże, k. 41.

²⁴ Tamże, k. 50.

25 sierpnia 1975 r. rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie doc. dr Henryk Lesiński powołał Bolesława Sadaję na stanowisko dziekana Wydziału Pedagogicznego z dniem 1 września 1975 r. do dnia 31 sierpnia 1978 r. W sumie funkcję dziekana sprawował przez dziesięć lat. W tym czasie przyczynił się do powołania w 1968 r. kierunku studiów nauczanie początkowe z zajęciami praktyczno-technicznymi; w 1969 r. – nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym; w 1972 r. – pedagogiki specjalnej. Pełniąc funkcję dziekana brał udział w powołaniu Zakładu Pedagogiki, z którego wydzielono Zakład Pedagogiki Ogólnej i Zakład Teorii Wychowania oraz Zakładu Nauczania Początkowego, Zakładu Psychologii, Zakładu Wychowania Muzycznego, Zakładu Dydaktyki Ogólnej, z którego wydzielono Zakład Pedagogiki Specjalnej²⁵. Pełniąc funkcję dziekana, brał czynny udział w pracach innych organów uczelni. Piastował stanowisko redaktora „Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Pedagogicznej”.

28 kwietnia 1978 r. Bolesław Sadaję wystosował podanie do rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej z prośbą o zwolnienia z funkcji pracownika naukowo-dydaktycznego, dziekana Wydziału Pedagogicznego i kierownika Zakładu Pedagogiki ze względu na ukończony 70. rok życia i 50-letni okres pracy. Od 1 października 1978 r. B. Sadaję przeszedł na emeryturę. Obowiązki dziekańskie zostały przekazane doc. dr. Kazimierzowi Suszkowi. Ze względu na zasługi B. Sadaję związane z rozwojem Wydziału oraz „za sumienną i owocną pracę dydaktyczną, wychowawczą, naukową i organizacyjną” rektor WSP w Szczecinie doc. dr Henryk Lesiński wystąpił do Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki o nagrodę Ministra II stopnia oraz przyznanie tytułu honorowego „Zasłużony Nauczyciel PRL”²⁶.

W liście skierowanym do B. Sadaję w czerwcu 1978 r. przez ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, prof. dr. hab. Janusza Górskiego czytamy: „W związku z przejściem Obywatela Docenta na emeryturę składam Mu serdeczne podziękowanie za wieloletnią, ofiarną pracę w szkolnictwie wyższym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Jednocześnie wyrażam uznanie dla osiągnięć Obywatela Docenta w realizacji wielostronnych zadań nauczyciela akademickiego. Dorobek badawczy i redakcyjny Obywatela Docenta w dziedzinie pedagogiki i polityki oświatowej, jak również wyniki Jego działalności pedagogicznej, organizacyjnej i społecznej oraz w zakresie kształcenia młodych kadr naukowych stanowią trwałą wkład do rozwoju nauk humanistycznych,

²⁵ J. Orzelska, *Mistrz. Praca dydaktyczna...*, s. 55.

²⁶ Tamże, k. 66.

w powiązaniu z potrzebami systemu edukacji narodowej. Życzę Obywatelowi Docentowi dalszych osiągnięć w pracy badawczej oraz pomyślności w życiu osobistym”²⁷. 30 września 1978 r. B. Sadaj przeszedł na emeryturę.

Bolesław Sadaj aktywnie uczestniczył w życiu naukowym, biorąc udział w wielu konferencjach i sesjach naukowych organizowanych przez Zakład Socjologii Pracy Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Szczecińskie Towarzystwo Naukowe i Instytut Zachodniopomorski, na których prezentował zagadnienia pedeutologiczne (aspiracje nauczycieli związane ze studiowaniem), udział szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych w województwie szczecińskim. Przez cały okres pracy zawodowej otrzymywał nagrody finansowe z okazji Dnia Nauczyciela, za pracę dydaktyczno-wychowawczą i organizacyjną.

W 1975 r. został powołany w skład Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. W 1982 r. uchwałą Rady Państwa Bolesław Sadaj otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego w Wyższej Szkole Pedagogicznej. Pod jego kierunkiem pięć osób otrzymało stopień doktora. Zrecenzował siedem prac doktorskich. Jego praca dydaktyczna, naukowa i organizacyjna została doceniona. Otrzymał liczne odznaczenia: 1955 r. – Medal 10-lecia Polski Ludowej; 1956 r. – Złoty Krzyż Zasługi, 1958 r. – Srebrne Odznaczenie im. Janka Krasickiego; 1959 r. – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski; 1962 r. – Złota Odznaka Gryfa Pomorskiego oraz w 1979 r. – tytuł honorowy Zasłużonego Nauczyciela PRL²⁸. Biegłe władał językami obcymi, w tym niemieckim i francuskim, słabo – językiem rosyjskim i angielskim. Zmarł w 1997 r.

Bolesław Sadaj był autorem kilkadziesiątu rozpraw i artykułów publikowanych na łamach czasopism ogólnopolskich i lokalnych, takich jak: „Morze”, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, „Prawo i Życie”, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Przegląd Socjologiczny”, „Przegląd Zachodniopomorski”, „Ruch Pedagogiczny”, „Tygodnik Morski”, „Wiedza i Życie”, „Wies Współczesna”. W swoich tekstach naukowych, publikowanych na łamach wymienionych czasopism, podejmował zagadnienia związane ze szkołą, jej przemianami, współpracą szkoły i domu. Ukazywał proces tworzenia i rozwój oświaty w województwie szczecińskim²⁹. Zajmował się problematyką szkol-

²⁷ Tamże, k. 68.

²⁸ Tamże, k. 28.

²⁹ B. Sadaj, *Szkoła w obliczu zasadniczych przemian*, „Ziemia i Morze” 1957, nr 3; B. Sadaj, *Rola komitetu rodzicielskiego w pracy szkoły*, „Szkoła i Dom” 1954, nr 5; B. Sadaj, *Budowle na pogorzeliiskach. Piętnastolecie oświaty w województwie szczecińskim*, „Wychowanie” 1960, nr 9/10.

nictwa wyższego. Promował potrzebę kształcenia wyższego, pisząc na temat działalności Punktu Konsultacyjnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Szczecinie³⁰. Podejmował zagadnienia związane ze studentami Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie³¹. Badał wybory kierunków studiów przez młodzież³². Recenzował książki³³.

„Ze względu na wszechstronną znajomość problematyki związanej z oświatą i nauczycielem oraz procesami społeczno-kulturowymi i integracyjnymi na Pomorzu Zachodnim w dorobku naukowym Bolesława Sadaja można wyróżnić trzy obszary: prace z zakresu pedeutologii, prace z zakresu pedagogiki i socjologii zawodów oraz prace dotyczące instytucji oświatowo-wychowawczych na Pomorzu Zachodnim i ich funkcji. Do najbardziej znanych publikacji profesora należą: *Udział szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych ludności wiejskiej województwa szczecińskiego w latach 1945–1960* (Poznań 1963); *Spółeczno-zawodowe problemy nauczycieli w Polsce Ludowej. Na przykładzie województwa szczecińskiego* (Szczecin 1967); *Spółeczne problemy zawodu nauczyciela. Nauczyciel – zawód – środowisko* (Warszawa 1967); *Spółeczne sytuacje rodzin pracowników fizycznych w PGR na Pomorzu Zachodnim* (Szczecin 1976)”³⁴.

W swojej działalności naukowej wiele miejsca poświęcił wieloletnim badaniom dotyczącym zawodu nauczyciela, jego roli na Pomorzu Zachodnim, potrzeb kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego³⁵. Swoją uwagę badacza koncentrował na aspiracjach edukacyjnych nauczycieli, związanych z kształceniem na poziomie wyższym³⁶. Zajmował się również problemami społecznymi zawodu nauczyciela, do których można zaliczyć małżeństwa na-

³⁰ B. Sadaj, *Pięć lat działalności Punktu Konsultacyjnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Szczecinie*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1963, nr 5.

³¹ B. Sadaj, *Zagadnienie rekrutacji i sprawności studiów w Wyższej Szkole Rolniczej w Szczecinie w latach 1954–1964*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1964, nr 4.

³² B. Sadaj, *Młodzież a wybór kierunku studiów*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1964, nr 4.

³³ B. Sadaj, Recenzja książki: *Stanisław Michalski. Pozaszkolne kształcenie rolnicze w Polsce Ludowej*, Poznań 1965, opublikowana w czasopiśmie: „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1966, nr 4.

³⁴ E. Magiera, *Bolesław Wojciech Sadaj...*, s. 340.

³⁵ B. Sadaj, *Rodowód i wykształcenie nauczycieli szczecińskich*, „Wieś Współczesna” 1966, nr 11.

³⁶ B. Sadaj, *Aspiracje nauczycieli do studiów wyższych*, [w:] *Nauczanie na studiach zaocznych*, Poznań 1968.

uczycielskie³⁷, rodzinę nauczycielską³⁸, problemy związane z rolą zawodową nauczyciela, które były związane ze społecznymi uwarunkowaniami tworzenia się zawodowej kategorii nauczycieli w województwie szczecińskim, awansem zawodowym nauczycieli i jego rolą w społeczeństwie³⁹. Badał identyfikację z zawodem nauczycieli województwa szczecińskiego⁴⁰, kwestie moralne zawodu nauczyciela⁴¹, stosunek nauczycieli do awansu zawodowego⁴².

Prowadząc badania nad zawodem nauczyciela Bolesław Sadaj rozwijał również drugi nurt badań związanych z pedagogiką i socjologią zawodów, zwłaszcza w latach 1964–1973. W swoich publikacjach dokonał analizy socjologicznej poszczególnych zawodów: rybaka, oficera marynarki handlowej, adwokata i innych⁴³. Badał społeczną sytuację pracowników fizycznych w Państwowych Gospodarstwach Rolnych⁴⁴. I wreszcie badał ten obszar, który dotyczył jego pracy zawodowej, czyli funkcje instytucji oświatowych na Pomorzu Zachodnim, zagadnienia związane z udziałem szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych na wsi szczecińskiej, rozwojem szkolnictwa na Pomorzu Zachodnim i inne.

Na koniec warto dodać, że w 1978 r. w ramach obchodów 50. rocznicy pracy zawodowej B. Sadaja, wydano książkę dedykowaną Jubilatowi, w której swoje teksty umieścili następujący naukowcy: Stanisław Michalski (UAM), Tadeusz Krajewski (UAM), Benon Miśkiewicz (UAM), Klemens Trzebiatowski

³⁷ B. Sadaj, *Matżeństwo nauczycieli*, „Wiedza i Życie” 1966, nr 19.

³⁸ B. Sadaj, *Rodzina nauczycielska*, „Studia Socjologiczne” 1966, nr 1.

³⁹ B. Sadaj, *Spoleczne problemy zawodu nauczyciela. Nauczyciel – zawód – środowisko*, Warszawa 1967; B. Sadaj, *Spoleczno-zawodowe problemy nauczycieli w Polsce Ludowej. Na przykladzie wojewodztwa szczecińskiego*, Szczecin 1967; B. Sadaj, *Węzłowe problemy szkoły i nauczyciela w wojewodztwie szczecińskim w latach 1945–1960*, „Szczecin” 1960, nr 4.

⁴⁰ B. Sadaj, *Identyfikacja spoleczno-zawodowa nauczycieli wojewodztwa szczecińskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1965, nr 2.

⁴¹ B. Sadaj, *Niektóre aspekty moralnej pozycji zawodu nauczyciela w opinii spolecznej*, „Przegląd Socjologiczny” 1967, t. III.

⁴² B. Sadaj, *Stosunek nauczycieli do awansu zawodowego*, „Ruch Pedagogiczny” 1967, nr 6.

⁴³ B. Sadaj, *Spoleczna pozycja adwokata w opinii mieszkanców wojewodztwa szczecińskiego*, „Prawo i Życie” 1964, nr 26; B. Sadaj, *Zawód rybaka w opinii spolecznej*, „Tygodnik Morski” 1966, nr 10; B. Sadaj, *„Zawody i stanowiska w ocenie mieszkanców wojewodztwa szczecińskiego”*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1966, nr 2/3; B. Sadaj, *Spoleczno-zawodowa pozycja oficera marynarki handlowej w opinii spolecznej*, „Morze” 1966, nr 6.

⁴⁴ B. Sadaj, *Spoleczna sytuacja rodzin pracownikóv fizycznych w PGR na Pomorzu Zachodnim*, Szczecin 1976.

(Uniwersytet Gdański) oraz pracownicy WSP w Szczecinie: Bolesław Hada-
czek, Danuta Koźmian, Jan Szyszkowski, Zdzisław Zacha i Aleksander Bie-
lawiec⁴⁵. Pragnących ocalić od zapomnienia osobę profesora B. Sadaja, jednej
z sal wykładowych Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego, poło-
żonego w Szczecinie przy ul. Ogińskiego 16/17 19 listopada 2000 r. nadano
Jego imię.

Bolesław Sadaj jest, jak pisze Julita Orzelska, postacią zasłużoną dla rozwo-
ju oświaty w Szczecinie i całym województwie, to „człowiek niekonwencjonal-
ny, o nieprzeciętnej wiedzy, który w swojej pracy zawsze preferował otwartość
i elastyczność myślenia, śledząc przemiany społeczne, gospodarcze i politycz-
ne – twórca własnego życia”⁴⁶. Jego życie, praca zawodowa i społeczna dotyczy-
ła kilku pokoleń Polaków, żyjących w jakże odmiennych czasach społeczno-po-
litycznych i ekonomicznych, począwszy od okresu zaborów i pierwszej wojny
światowej, poprzez odzyskanie niepodległości, okres międzywojenny, jakże
trudny okres drugiej wojny światowej i okupacji, po czas największej aktyw-
ności zawodowej, która miała miejsce w Polsce Ludowej i emerytury, w czasie
której doświadczył transformacji ustrojowej i towarzyszących jej zmianom
w III RP. Był świadkiem, uczestnikiem i organizatorem przemian życia pań-
stwowego, społecznego, ekonomicznego, oświatowego i kulturalnego, zwięsz-
cza na Pomorzu Zachodnim, w Szczecinie, w którym żył, pracował i działał.

Jako nauczyciel, organizator powojennego szkolnictwa, zwłaszcza zakła-
dów kształcenia nauczycieli, kurator oświaty, nauczyciel akademicki, nauko-
wiec i wychowawca trzech pokoleń Polaków Szczecina i Pomorza Zachodniego
Bolesław Sadaj jest osobą zasłużoną i znaczącą dla tego miejsca i tego środo-
wiska. Jego życie ukazuje jego drogę zawodową i awans społeczno-zawodowy,
rozpoczynający się od stanowiska nauczyciela wiejskiej nisko zorganizowanej
szkoły powszechnej, poprzez organizatora oświaty, po profesora szkoły wyż-
szej. Mógł tego dokonać tylko człowiek bardzo pracowity, głęboko zmotyw-
owany i zdeterminowany, systematyczny, zdyscyplinowany i wymagający od
siebie. Tak go zapamiętali współpracownicy, uczniowie i studenci, jako osobę
traktującą swoją pracę w sposób misyjny, człowieka otwartego, niebojącego się
trudności, pełnego inicjatywy, jednoczącego, a niedzielącego ludzi, umiejącego
motywować do pracy i działania. Nauczyciel, organizator oświaty, naukowiec,

⁴⁵ „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie” 1980, nr 31.

⁴⁶ J. Orzelska, *Mistrz. Praca dydaktyczna, organizacyjna i naukowa prof. dr hab. Bolesła-
wa Sadaja*, Szczecin 2006, s. 7.

wytrwały w dążeniu i skuteczny w działaniu – Bolesław Sadaj – warto Go oca-
lić od zapomnienia.

Bibliografia

Źródła:

- Archiwum Uniwersytetu Szczecińskiego, zespół: Dział Spraw Osobowych, sygn. K/2597.
- Dz.U. 1958, nr 4, poz. 31.
- Dz.U. RP 1933, nr 1, poz. 6.
- Dz.U. RP 1938, nr 27, poz. 242.
- Sadaj B., *Zawody i stanowiska w ocenie mieszkańców województwa szczecińskiego*, „Prze-
gląd Zachodniopomorski” 1966, nr 2/3.
- Sadaj B., *Aspiracje nauczycieli do studiów wyższych*, [w:] *Nauczanie na studiach zaocz-
nych*, Poznań 1968.
- Sadaj B., *Budowle na pogorzeliśkach. Piętnastolecie oświaty w województwie szczeciń-
skim*, „Wychowanie” 1960, nr 9/10.
- Sadaj B., *Identyfikacja społeczno-zawodowa nauczycieli województwa szczecińskiego*,
„Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1965, nr 2.
- Sadaj B., *Małżeństwo nauczycieli*, „Wiedza i Życie” 1966, nr 19.
- Sadaj B., *Młodzież a wybór kierunku studiów*, „Przełąd Zachodniopomorski” 1964,
nr 4.
- Sadaj B., *Niektóre aspekty moralnej pozycji zawodu nauczyciela w opinii społecznej*, „Prze-
gląd Socjologiczny” 1967, t. III.
- Sadaj B., *Pięć lat działalności Punktu Konsultacyjnego Uniwersytetu im. Adama Mickiewi-
cza w Szczecinie*, „Przełąd Zachodniopomorski” 1963, nr 5.
- Sadaj B., *Recenzja książki: Stanisław Michalski, Pozaszkolne kształcenie rolnicze w Pol-
sce Ludowej*, Poznań 1965, opublikowana w czasopiśmie: „Przełąd Historyczno-
-Oświatowy” 1966, nr 4.
- Sadaj B., *Rodowód i wykształcenie nauczycieli szczecińskich*, „Wieś Współczesna” 1966,
nr 11.
- Sadaj B., *Rodzina nauczycielska*, „Studia Socjologiczne” 1966, nr 1.
- Sadaj B., *Rola komitetu rodzicielskiego w pracy szkoły*, „Szkoła i Dom” 1954, nr 5.
- Sadaj B., *Spółeczna pozycja adwokata w opinii mieszkańców województwa szczecińskiego*,
„Prawo i Życie” 1964, nr 26.
- Sadaj B., *Spółeczna sytuacja rodzin pracowników fizycznych w PGR na Pomorzu Zachod-
nim*, Szczecin 1976.
- Sadaj B., *Spółeczne problemy zawodu nauczyciela. Nauczyciel – zawód – środowisko*, War-
szawa 1967.
- Sadaj B., *Spółeczno-zawodowa pozycja oficera marynarki handlowej w opinii społecznej*,
„Morze” 1966, nr 6.

- Sadaj B., *Spoleczno-zawodowe problemy nauczycieli w Polsce Ludowej. Na przykladzie województwa szczecińskiego*, Szczecin 1967.
- Sadaj B., *Stosunek nauczycieli do awansu zawodowego*, „Ruch Pedagogiczny” 1967, nr 6.
- Sadaj B., *Szkola w obliczu zasadniczych przemian*, „Ziemia i Morze” 1957, nr 3.
- Sadaj B., *Węzłowe problemy szkoły i nauczyciela w województwie szczecińskim w latach 1945–1960*, „Szczecin” 1960, nr 4.
- Sadaj B., *Zagadnienie rekrutacji i sprawności studiów w Wyższej Szkole Rolniczej w Szczecinie w latach 1954–1964*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1964, nr 4.
- Sadaj B., *Zawód rybaka w opinii społecznej*, „Tygodnik Morski” 1966, nr 10.

Opracowania:

- Koźmian D., *Człowiek. Nauczyciel. Uczony. Bolesław Sadaj (1908–1997)*, Szczecin 2003.
- Koźmian D., *Droga do Uniwersytetu Szczecińskiego w opinii prasy centralnej i regionalnej w latach 1981–1985 (w 15. rocznicę powstania uczelni)*, Szczecin 2000, s. 53–63.
- Koźmian D., *Pięć lat działalności Punktu Konsultacyjnego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Szczecinie*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1963, z. 4.
- Magiera E., *Bolesław Wojciech Sadaj (1908–1997)*, [w:] *Uniwersytet Szczeciński. Prekursorzy, założyciele, ludzie nauki*, red. J. Stanielewicz, W. Stępiński, E. Włodarczyk, Szczecin 2015.
- Orzelska J., *Mistrz. Praca dydaktyczna, organizacyjna i naukowa prof. dr hab. Bolesława Sadaja*, Szczecin 2006.
- Orzelska J., *Mistrz – rozważania retrospektywne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 220 (1). „Prace Instytutu Pedagogiki” 1997.

Streszczenie

Artykuł jest pracą biograficzną, ukazującą życie i działalność Bolesława Wojciecha Sadaja (1908–1997) jako twórcy szczecińskiej pedagogiki w znaczeniu organizacyjnym i naukowym. Bolesław Sadaj był nauczycielem, organizatorem kształcenia nauczycieli w Szczecinie, kuratorem oświaty, nauczycielem akademickim, naukowcem, działaczem oświatowym i społecznym. Był osobą znaczącą i zasłużoną dla oświaty w Szczecinie i na Pomorzu Zachodnim w drugiej połowie XX w., badając pracę nauczyciela, zawód nauczyciela i jego rolę na Pomorzu Zachodnim, potrzeby kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego oraz udział szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych na Pomorzu Zachodnim po drugiej wojnie światowej.

Summary

The article is a biography, showing the life and work of Bolesław Wojciech Sadaj (1908–1997) as a creator of pedagogy in Szczecin in the organizational and scientific terms. Bolesław Sadaj was a teacher, organizer of teacher training in Szczecin, school superintendent, university teacher, researcher, social and educational activist. He was an important person for the education in Szczecin and Western Pomerania in the second half of the twentieth century, examining the work of teacher, the profession of teacher, their need for education, training and improvement as well as the participation of schools and teachers in the integration processes in Western Pomerania after World War II.